

джерело: зб. наук. пр. Харків: Східний інститут українознавства ім. Ковальських. 2010. С. 171–191.

5. Фольклор Вітчизняної війни: матеріал зібраний в Західних областях УРСР Львівській, Дрогобицькій, Станіславській, Тернопільській фольклорною секцією / за ред. Колесса Ф. Львівського обласного будинку народної творчості. Львів: Львівський обласний Будинок народної творчості. 1945.

6. Нора П. *Теперішнє, нація, пам'ять* / пер. з франц. А. Рєпи. Київ: ТЦВ «Видавництво «Кліо». 2014.

7. Луньо Є. Домашній архів (запис 21.07.2016 р. у с. Салаші Яворівського р-ну Львівської обл. від Луцишин Марії, 1925 р. н., 4 кл.). 2016.

8. Стяжкіна О. *Стигма окупації: радянські жінки у самобаченні 1940-х років*. Київ: Дух і літера. 2019.

9. Чистова Б. Е., Чистов К. В. *Преодоление рабства. Фольклор и язык остарбайтеров 1942-1944 гг.* Москва: НИПЦ «Мемориал». 1998.

10. Nakamies P. Change and Continuity. *Folklor Fellows Network* [online], 48. 2016. pp. 3. URL: <https://www.folklorefellows.fi/wp-content/uploads/FFN-48.pdf> [accessed 25 March 2021].

11. Hollo M. Traces of Trauma in Estonian Women's Life Narratives of World War II. *Folklore EJF* [online], 78. 2020. pp. 119-144. URL: <https://www.folklore.ee/folklore/vol78/hollo.pdf> [accessed 27 March 2021].

12. Mayer S. Editorial. *Fabula: Journal of Folktale Studies* [online], 59 (1-2), 2018. pp. 1-7. URL: <http://isfnr.org/files/Editorial.pdf> [accessed 5 April 2021].

ЗМІНИ У РОЗУМІННІ ПОНЯТТЯ «ФОЛЬКЛОРНА ПРОЗА»

Лабащук Оксана, доктор філологічних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Записувати фольклорну прозу почали ще на самому початку становлення фольклористики як науки. Власне казка і була одним із тих видів творчості

простих селян, яка здивувала, полонила уяву освіченого збирача народної мудрості. Класичний зразок німецьких фольклорних казок опублікували брати Вільгельм і Якоб Грім.

Перші записи українських народних казок були здійснені І. Срезневським у 1829 р., М. Костомаровим у 1843 році, І. Головацьким в альманасі «Вінок русинам на обжинки» у 1847 р. Дослідження цього жанру розпочав Й. Бодяньський книгою «Наські українські казки» в 1835 році. Казки збирали, систематизовували, досліджували М. Максимович, П. Куліш, Д. Мордовець, К. Шейковський, М. Драгоманов, П. Чубинський та ін. У 1857 році П. Куліш видає «Записки о Южной Руси», де ми можемо знайти і народні казки.

Поряд із казками почали записувати народні легенди і перекази, особливо такі які мали фантастичну основу, розповідали про неймовірні події та збуджували уяву слухача.

У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. з'являються перші систематизовані збірки легенд та переказів. Серед них – «Малорусские народные предания и рассказы» (Київ, 1876), укладені М. Драгомановим, «Галицько-руські народні легенди» (Львів, 1902-1903) укладені В. Гнатюком та ін.

Цінний внесок до теоретичної розробки диференціації легенд та переказів зроблено О. Деєм («Легенди та перекази»), С. Азбелєвим «Отношение предания, легенды и сказки к действительности: с точки зрения разграничения жанров»), В. Соколовим («Топонимические легенды и предания украинцев Карпат»), Н. Криничною («О жанровой специфике преданий и принципах их систематизации»), І. Франком, В. Гнатюком («Квестіонар для записування місцевих переказів»).

Варто зазначити, що у першому покажчику казкових сюжетів Анті Аарне містилася значна кількість легендарного матеріалу. Зокрема сюжети про велетня, про дурного чорта тощо.

Справжній переворот у розумінні фольклорності прозової творчості зробив у 30-х роках ХХ століття К. Сідов. Він запровадив поняття меморат

щодо оповідань, які розповідають про події від першої особи, значно розширивши уявлення дослідників про фольклорність народних оповідань.

З часом термінологічна система, запроваджена у фольклористику К. Сідовим, а саме терміни використання термінів хронікат, меморат, фабулат, почала використовуватися для характеристики особливостей побутування текстів неказкової прози. Принциповим є твердження, що будь-який текст неказкової прози постає передусім як втілення певної системи світоглядних уявлень (хронікат), може бути розказаним як особисто пережите (меморат) та формувати повноціне, естетично оформлене оповідання (фабулат). Інша справа, що традиційно фольклористика звертала увагу лише на три види народних міфологічних уявлень: міфолого-язичницькі, міфолого-легендарні та міфолого-історичні. Відповідно, на основі міфолого-язичницьких уявлень поставали тексти, у яких діяли персонажі нижчої демонології, або ж люди, наділені надприродними здібностями, міфолого-легендарні уявлення ставали основою текстів із соціально-космогонічними, соціально-утопічними, соціально-есхатологічними сюжетами, або ж християнських легенд, міфолого-історичні уявлення відбивались в історичних переказах. Таке звуження тематики неказкової прози обумовлювалось передусім інертністю наукової традиції, а також тим, що в минулому фольклористи звертали увагу або на найбільш екзотичні, фантастичні чи незвичні розповіді з уст народу (наприклад, про домовиків, відьом чи мавок), або на оповіді про видатних людей минулого чи значимі історичні події. Не виключаємо і те, що увагу збирачів та науковців у минулому привертала тексти, які мали фабулу, а отже, могли побутувати за законами фольклорної традиції, проявляти ознаки формальної організації, варіативність тощо.

На нашу думку, сфера людського світогляду, яка може зазнавати міфологізації, є значно ширшою. Ось чому тексти неказкової прози так важко вписуються в загальноприйняту систему класифікацій, буквально опираються будь-яким класифікаціям. Без сумніву, сфера людської діяльності, пов'язана з травматичним досвідом (війна, голодомор, табори, примусове виселення),

найяскравішими фактами особистої біографії (народження дитини, поїздка за кордон, трудова міграція) й досі залишається міфологізованою. Людина, яка розповідає про свій особливий досвід переживання надзвичайних подій, не може обійтися цілком раціональними поясненнями, вона, безумовно, звертатиметься до тих міфологічних уявлень, які притаманні для певного типу усної традиції.

Список використаних джерел

1. Бріцина О. Українська народна соціально-побутова казка (специфіка та функціонування). Київ: Наукова думка, 1989. 150 с.
2. Кузьменко О. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2018. 728 с.
3. Лабащук О. Натальний наратив і усна традиція: синтактика, семантика, прагматика : Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. 320 с.
4. Мишанич С. Усні народні оповідання. Питання поезики Київ: Наукова думка, 1986. 328 с.
5. Симонідес Д. Меморат і фабулат у сучасній фольклористиці / Дорота Симонідес. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 1. С. 120-125.
6. Kravchuk-Wasilewska V. W obronie folkloru, czyli dialog między tradycją i współczesnością. *Folklorystyka. Dylematy i perspektywy* / pod redakcją Doroty Simonides. Opole : Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 1995. S. 99-104.
7. Simonides D. Opowiadania ludowe. *Folklor Górnego Śląska* / pod. red. Doroty Simonides. Katowice, 1989. S. 335-416.